

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ № 2
Кафедра криміналістичного забезпечення та судових експертиз**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор НАВС
полковник поліції
Станіслав ГУСАРЕВ
2022

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
СУДОВА ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА**

Статус дисципліни – вибіркова
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)
Ступінь вищої освіти – магістр
Галузь знань: право (08)
Спеціальність: право (081)
Освітня програма: право
Форми здобуття вищої освіти: денна
Мова викладання: українська
Форма підсумкового контролю: залік

Розробник:

Свобода Євгенія – професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту №2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту №2 НАВС
Протокол від 03.11.2022 року, протокол № 10.

Завідувач кафедри

Володимир АТАМАНЧУК

Схвалено науково-методичною радою НАВС
Протокол від 24.12.2022 року, протокол № 4.

Голова науково-методичної ради

Станіслав ГУСАРЄВ

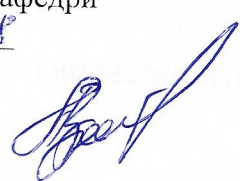
Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни

Робоча програма переглянута на 2023/2024 н.р. без змін; зі змінами (Додаток 1).
(потрібне підкреслити)

протокол засідання кафедри
від 14.12.2023 № 8

протокол науково-методичної ради
від 22.12.2023 № 15

Завідувач кафедри

Голова НМР

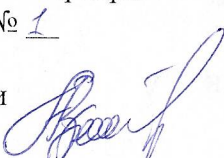
 Гусарев С.Я.

Робоча програма переглянута на 2024/2025 н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).
(потрібне підкреслити)

протокол засідання кафедри
від 05.09.2024 № 1

протокол науково-методичної ради
від 20.09.2024 № 8

Завідувач кафедри

Голова НМР

Робоча програма переглянута на 20__/20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ____).
(потрібне підкреслити)

протокол засідання кафедри
від ____ 202_ № ____

протокол науково-методичної ради
від ____ 202_ № ____

Завідувач кафедри

Голова НМР

Загальні відомості про навчальну дисципліну

Предметом навчальної дисципліни є вивчення наукових положень судового почеркознавства та судово-почеркознавчої експертизи, а також розроблених на їх основі методики, прийоми, засоби та методи, які використовуються при дослідженні найрізноманітніших почеркових об'єктів.

Мета й завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Судова почеркознавча експертиза» є набуття здобувачами знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності, направленої на формування і активний розвиток навиків та умінь при проведенні судово-почеркознавчої експертизи; формування у здобувачів знань та вмінь по дослідженню найрізноманітніших почеркових об'єктів.

1.2. Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Судова почеркознавча експертиза» є:

- засвоєння теоретичних, наукових, правових, методичних та організаційних положень почеркознавчих досліджень;
- практичне засвоєння та розвиток навичок оволодіння методиками дослідження почеркових об'єктів;
- систематизацію найактуальніших потреб з почеркознавчих досліджень;
- формування й збагачення базового понятійного словникового запасу;
- ознайомлення з передовим досвідом та експертними технологіями при проведенні почеркознавчі дослідження.

Пререквізити: «Юридична компаративістика», «Нормотворча діяльність юриста». «Кримінальна юстиція: правові доктрини та принципи правотворчості», «Сучасні інформаційні технології в юридичній діяльності».

Компетентності відповідно до освітньої програми:

інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері права.

загальні компетентності:

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.

ЗК3. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК4. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

ЗК6. Здатність згенерувати нові ідеї (креативність).

ЗК7. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК10. Здатність розробляти проекти та управляти ними.

спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК1. Здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, у ситуаціях правової невизначеності.

СК6. Здатність обґрунтовувати та мотивувати правові рішення, давати розгорнуту юридичну аргументацію.

СК7. Здатність застосовувати знання та розуміння основних засад (принципів) та процедур судочинства в Україні.

СК13. Здатність доносити до фахівців і нефахівців у сфері права інформацію, ідеї, зміст проблем та характер оптимальних рішень з належною аргументацією.

Результати навчання:

Результати вивчення дисципліни деталізують програмні результати навчання, передбачені відповідним стандартом вищої освіти України, що виявляються:

РН 6. Обґрунтовано формулювати свою правову позицію, вміти опонувати, оцінювати докази та наводити переконливі аргументи.

РН 8. Оцінювати достовірність інформації та надійність джерел, ефективно опрацьовувати та використовувати інформацію для проведення наукових досліджень та практичної діяльності.

РН 15. Мати практичні навички розв'язання проблем, пов'язаних з реалізацією процесуальних функцій суб'єктів правозастосування.

Знання, вміння, навички

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

– основні положення та поняття судового почеркознавства та судово-почеркознавчої експертизи;

– ідентифікаційні, діагностичні, класифікаційні завдання судово-почеркознавчої експертизи;

– характеристику ідентифікаційних ознак почерку та підпису;

– ознаки, що характеризують незвичайні умови виконання рукописів та методику дослідження текстів з метою встановлення умов виконання;

– вимоги до порівняльних матеріалів, які направляються на судово-почеркознавчу експертизу;

– загальну та окремі методики дослідження почерку та підпису;

– правила оформлення результатів дослідження;

– нові методи дослідження почерку та підписів;

– правила поводження с матеріальними об'єктами – речовими доказами; правила застосування технічних засобів при поводженні з документами;

– особливості дослідження окремих почеркових об'єктів;

– причини помилкових висновків експертів-почеркознавців та можливості їх попередження;

вміти:

- оперувати основними положеннями та поняттями судово-почеркознавчої експертизи;
 - розв’язувати ідентифікаційні, діагностичні, класифікаційні, ситуаційні завдання судово-почеркознавчої експертизи;
 - використовувати положення загальної та окремих методик дослідження почерку і підписів;
 - оформляти результати дослідження почеркознавчих об’єктів у вигляді висновку експерта;
 - використовувати нові методи дослідження почерку та підписів.
- володіти:*
- навичками поводження з речовими доказами, здатністю надавати консультацію щодо мети, об’єктів та завдань почеркознавчого дослідження;
 - здатністю використовувати на практиці процесуальні, організаційні основи призначення та проведення судово-почеркознавчої експертизи;
 - положеннями загальної та окремих методик почеркознавчого дослідження щодо окремих почеркових об’єктів;
 - проводити дії з підготовки матеріалів для призначення судово-почеркознавчої експертизи;
 - навичками описувати ідентифікаційні та діагностичні ознаки почерку;
 - здатністю пошуку, аналізу науково-технічних знань із різних джерел з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
 - вміннями встановлювати психологічний контакт, аналізувати розрізняну інформацію та формулювати власні висновки;
 - взаємодія з іншими учасниками процесу;
 - здатністю володіння спеціальною криміналістичною термінологією державною мовою.

2. Структура навчальної дисципліни
Здобувачі ступеня вищої освіти магістра спеціальність «Право»

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни			
	денна форма здобуття вищої освіти		заочна форма здобуття вищої освіти	
	д/б	кcf	д/б	кcf
Кількість кредитів ECTS– 3	Рік підготовки			
	1-й	-	-	-
	Семестр			
	2-й	-	-	-
Загальна кількість годин – 90	Лекції			
	6 год.	-	-	-
	Семінарські			
	4 год.	-	-	-
	Практичні			
	20 год.	-	-	-
	Самостійна робота			
	60 год.	-	-	-
	Вид контролю			
	залік	-	-	-

3. Тематичний план

(для здобувачів вищої освіти ступеня магістра, за денною формою навчання, державне замовлення)

Назви розділів і тем	Кількість годин				
	денна форма				
	Всього	у тому числі			
л		п	сем	С. р.	
1	2	3	4	5	6
Тема 1. Теоретичні положення судового почеркознавства та судово-почеркознавчої експертизи.	4				4
Тема 2. Ідентифікаційні ознаки почерку.	8		2		6
Тема 3. Загальні положення методики дослідження почерку з метою встановлення виконавця рукопису.	18	2	6	2	8
Тема 4. Дослідження цифрового письма. Особливості дослідження рукописів малого обсягу.	6		2		4
Тема 5. Дослідження рукописних текстів з метою встановлення умов їх виконання.	6		2		4
Тема 6. Дослідження схожих почерків. Дослідження рукописних текстів, виконаних із розривом у часі.	6				6
Тема 7. Криміналістичне дослідження рукописів, виконаних змінним почерком.	10	2	2		6
Тема 8. Теоретичні положення дослідження підписів. Вирішення питання про автентичність підпису	12	2	2	2	6
Тема 9. Дослідження неавтентичних підписів, виконаних із наслідуванням. Дослідження підписів, виконаних із навмисним викривленням ознак (автопідлог). Дослідження неавтентичних підписів, виконаних без наслідування підписам інших осіб.	10		4		6
Тема 10. Дослідження підписів, виконаних із розривом у часі. Дослідження підписів, виконаних від імені неграмотних та вигаданих осіб. Дослідження схожих підписів. Почеркознавче дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів.	2				2
Тема 11. Особливості методики проведення багатооб'єктних експертиз.	4				4
Тема 12. Експертні помилки в почеркознавчому дослідженні та шляхи їх подолання.	4				4
Усього годин	90	6	20	4	60

4. Плани семінарських та практичних занять

денна форма навчання, державне фінансування

Тема № 2. Ідентифікаційні ознаки почерку (2 год).

Навчальні питання та завдання до практичного заняття –2 годин

Всі практичні заняття проводяться в спеціалізованій аудиторії ННІ № 2 НАВС.

1. Теоретична частина (обговорення питань, що стосуються теми):

– загальні ознаки почерку, що відображають ступінь та характер сформованості письмово-рухової навички (ступень виробленості, координація, темп, будова почерку);

– загальні ознаки почерку, що відображають структурні характеристики рухів (переважаюча форма рухів; напрямок рухів; протяжність рухів по вертикалі та горизонталі (розмір, розгін та розтановка); ступінь зв'язності, натиск);

– загальні ознаки почерку, що відображають просторову орієнтацію рухів.

2. Практична частина:

2.1. Визначити та описати загальні ознаки почерку в запропонованих фрагментах рукописних записів (навчальні об'єкти).

2.2. Описати та зробити розмітку окремих співпадаючих ознак почерку.

2.3. Описати та зробити розмітку окремих розрізняючих ознак почерку.

2.4. Вирішення тестових завдань за темою.

2.5. Робота над помилками.

Загальні методичні поради:

При підготовці до практичного заняття здобувачі вищої освіти повинні звернути увагу, що в даний час ступінь деталізації літер та елементів рукопису як носіїв інформації про ідентифікаційні почеркові властивості обмежується, якщо можна так сказати, макроструктурою. Найбільш детальною одиницею такого роду носія є частина елемента писемного знаку, яка сприймається візуально, та в якій може проявитися певна властивість почерку. З метою деталізації окремих ознак при дослідженні та одноподібності їх опису криміналісти розробили принцип поділу писемних знаків на елементи. Вони передбачили також можливість поділу елементів латер на частини.

Здобувачу вищої освіти необхідно знати зміст кожної з груп окремих ознак почерку, звернути увагу по-перше, що в першу групу окремих ознак «Окремі ознаки, що відображають ступінь та характер сформованості письмово-рухової навички» входять темп рухів при виконанні окремих писемних знаків, будова знаків (за ступенем складності, за конструкцією в цілому); друга група окремих ознак «Окремі ознаки, що відображають

структурні характеристики рухів» в яку відносяться – форма рухів, напрямок рухів, відносний напрямок згинальних рухів, протяжність рухів за горизонталлю, вертикаллю, вид з'єднання рухів при виконанні літер та їх елементів, кількість рухів при виконанні літер та їх елементів, послідовність рухів при виконанні літер та їх елементів; до третьої групи окремих ознак почерку «Окремі ознаки, що відображають просторову орієнтацію рухів» слід віднести, розміщення точок початку та закінчення рухів при виконанні літер та їх елементів, розміщення точок з'єднання рухів при виконанні літер та їх елементів, розміщення точки перетину рухів при виконанні літер та їх елементів, розміщення рухів за вертикаллю при виконанні літер та їх елементів, розміщення рухів за горизонталлю при виконанні літер та їх елементів, розміщення рухів при виконанні розділових знаків.

Здобувачі вищої освіти повинні в запропонованих зразках літер описувати ознаки почерку, що збігаються та ознаки почерку, що розрізняються. Опис ознак проводиться двома способами – оповідним та табличним за алгоритмом опису окремої ознаки почерку.

Здобувачами виконується контрольна робота.

Здобувачам вищої освіти в робочих зошитах (можливо у вигляді окремої роботи на аркушах А4) пропонується виконати запропоновані завдання. Оформлення повинно містити розгорнуту обґрунтовану відповідь з обов'язковою розміткою ознак почерку.

На платформі Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл») Classroom розміщені допоміжні матеріали, приклади опису загальних та окремих ознак почерку.

Виконана робота розміщується здобувачем на середовищі Classroom де науково-педагогічний працівник має можливість контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання вправ, застосовувати різні форми оцінювання.

Також здобувачі повинні дати відповіді на тестові завдання за темою.

Тести знаходяться – на платформі навчального середовища Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл»): дистанційні курси; навчальна дисципліна «Судова почеркознавча експертиза» (<https://dn.naiu.kiev.ua/course/view.php?id=3190>).

Під час вирішення тестових завдань слід уважно прочитати запитання та обрати тільки один варіант відповіді.

Після завершення вирішення тестових завдань здобувачам, під контролем представника професорсько-викладацького складу, слід розпочати перевірку тестових завдань. По завершенню перевірки відбувається спільне обговорення тестових завдань, по яким надані неправильні відповіді, з наведення аргументованих правильних відповідей.

Тема 3. Загальні положення методики дослідження почерку з метою встановлення виконавця рукопису (8 год).

Навчальні питання до семінарського заняття –2 години

1. Завдання попередньої стадії дослідження.
2. Зміст і завдання роздільного та порівняльного дослідження ознак почерку.
3. Оцінка результатів порівняльного дослідження і формування висновку експерта.

Навчальні питання та завдання до практичного заняття – 6 годин

практичне заняття 3.1. – 2 години

1. Теоретична частина (обговорення питань, що стосуються теми):
– завдання та шляхи їх вирішення стадій почеркознавчого дослідження (попередня стадія дослідження; стадія роздільного дослідження; стадія порівняльного дослідження; стадія оцінки результатів порівняльного дослідження і формулювання висновку експерта).
2. Практична частина:
В запропонованому навчальному об'єкті:
 - 2.1. Визначити загальні та окремі ознаки почерку (в досліджуваному тексті та зразках почерку ймовірного виконавця).
 - 2.2. Оформити результати роздільного дослідження загальних та окремих ознак почерку у вигляді таблиці-розробки.
 - 2.3. Провести порівняльне дослідження загальних та окремих ознак почерку.
 - 2.4. Зафіксувати результати порівняльного дослідження в таблицях-розробках;
 - 2.5. Описати окремі ознаки почерку за результатами порівняння.
 - 2.6. Провести стадію оцінки результатів порівняльного дослідження та формулювання висновків (формування і написання синтезуючої частини висновку).
 - 2.7. Оформити висновок експерта почеркознавця при дослідженні почерку з метою встановлення виконавця рукопису (позитивний висновок).

практичне заняття 3.2. – 4 години

1. Теоретична частина (обговорення питань, що стосуються теми):
– завдання та шляхи їх вирішення стадій почеркознавчого дослідження (попередня стадія дослідження; стадія роздільного дослідження; стадія порівняльного дослідження; стадія оцінки результатів порівняльного дослідження і формулювання висновку експерта).
2. Практична частина:
 - 2.1. Можливості почеркознавчого дослідження почерку при негативному висновку експерта-почеркознавця.
Провести в запропонованому навчальному об'єкті почеркознавче дослідження з метою встановлення виконавця рукопису та оформити висновок експерта почеркознавця (негативний висновок).
 - 2.2. Вирішення тестових завдань за темою.
 - 2.3. Робота над помилками.

Загальні методичні поради до теми:

Здобувачам вищої освіти при підготовці до семінарського заняття необхідно засвоїти загальні положення методики дослідження почерку з метою встановлення виконавця рукопису.

При опрацюванні першого питання рекомендується проаналізувати завдання попередньої стадії дослідження. Слід звернути увагу на наступні моменти: ознайомлення з документами, які надійшли на дослідження (постанова слідчого (прокурора), ухвала суду; речові докази (рукописні тексти або підписи); зразки почерку (підпису) ймовірного виконавця; інші матеріали); вивчення питань, які поставлені на експертизу; ознайомлення з обставинами справи та іншими важливими відомостями (умови виконання, відомості про виконавця) тощо.

Також відповідаючи на питання, здобувачам вищої освіти необхідно визначитись мету, зміст роздільного та порівняльного дослідження. Доцільно звернути увагу на те, що ознаки повинні бути проаналізовані експертом з точки зору їх стійкості, варіаційності та частоти, з якої вони зустрічаються й останім в питанні потрібно зупинитися на вивченні важливих аспектів оцінки результатів порівняльного дослідження та формування висновку експерта.

Викладення третього питання рекомендується побудувати на основі аналізу наступних моментів: оцінка ознак, на яких базується категоричний негативний висновок; оцінка ознак, на яких базується категоричний позитивний висновок; ймовірно позитивний висновок; ймовірно негативний висновок; висновок про неможливість вирішення питання про виконавця.

Готуючись до практичного заняття, здобувачі вищої освіти повинні ознайомитись із положеннями методики дослідження почерку з метою встановлення виконавця рукопису, вивчити дії експерта на стадіях експертного дослідження.

Здобувачами по темі виконуються два експертних дослідження, потрібно оформити висновки експерта (позитивний та негативний).

На планформах Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл») Classroom розміщені допоміжні матеріали, приклади розробок загальних та окремих ознак почерку; експертних висновків та ілюстративного матеріалу.

Виконана робота розміщується здобувачем на середовищі Classroom де науково-педагогічний працівник має можливість контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання вправ, застосовувати різні форми оцінювання.

Також здобувачі повинні дати відповіді на тестові завдання за темою.

Тести знаходяться – на платформі навчального середовища Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл»): дистанційні курси; навчальна дисципліна «Судова почеркознавча експертиза» (<https://dn.naiou.kiev.ua/course/view?id=3190>).

Під час вирішення тестових завдань слід уважно прочитати запитання та обрати тільки один варіант відповіді.

Після завершення вирішення тестових завдань здобувачам, під контролем представника професорсько-викладацького складу, слід розпочати перевірку тестових завдань. По завершенню перевірки відбувається спільне обговорення тестових завдань, по яким надані неправильні відповіді, з наведення аргументованих правильних відповідей.

Тема 4. Дослідження цифрового письма. Особливості дослідження рукописів малого обсягу (2 год).

Навчальні питання та завдання до практичного заняття – 2 годин

1. Теоретична частина (обговорення питань, що стосуються теми):

- підстави класифікації ознак цифрового письма;
- ознаки транскрипції цифрового письма, ознаки розміщення цифрового письма, ознаки почерку (загальні та окремі) в цифровому письмі.
- мета та завдання попередньої стадії дослідження цифрових записів;
- мета та завдання роздільної стадії дослідження цифрових записів.

2. Практична частина:

2.1. Вивчити експертну практику дослідження цифрових записів та рукописів малого обсягу.

2.2. В запропонованому навчальному об'єкті провести почеркознавче дослідження:

охарактеризувати ознаки транскрипції цифрового письма в цифрових записах, які досліджуються та зразках, окремі ознаки цифрового почерку в цифрових записах, які досліджуються та зразках ймовірного виконавця;

результати роздільного дослідження оформити у вигляді розробок;

провести порівняльне дослідження ознак транскрипції, розміщення, загальних та окремих ознак почерку в цифрових записах, які досліджуються та зразках ймовірного виконавця;

встановити походження, ідентифікаційну значущість, стійкість виявлених ознак, що збігаються та розрізняються;

сформулювати та записати синтезуючу частину висновку;

2.3. Оформити висновок експерта почеркознавця при дослідженні цифрового письма.

2.4. Вирішення тестових завдань за темою.

2.5. Робота над помилками.

Загальні методичні поради:

Для успішного виконання завдання, здобувачі вищої освіти повинні ознайомитись із загальними положеннями методики дослідження цифрового письма. Слід звернути увагу на те, що при вивченні питань, які стоять перед експертом, експерт повинен визначитись з методикою та послідовністю

дослідження; при аналізі зразків ймовірного виконавця припускає встановлення їх достовірності та достатності.

Здобувачами по темі виконається одне експертне дослідження, результати потрібно оформити у вигляді висновку експерта.

На платформі Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл») Classroom розміщені допоміжні матеріали, приклади розробок загальних та окремих ознак цифрового письма; експертних висновків та ілюстративного матеріалу.

Виконана робота розміщується здобувачем на середовищі Classroom де науково-педагогічний працівник має можливість контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання вправ, застосовувати різні форми оцінювання.

Також здобувачі повинні дати відповіді на тестові завдання за темою.

Тести знаходяться – на платформі навчального середовища Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл»): дистанційні курси; навчальна дисципліна «Судова почеркознавча експертиза» (<https://dn.naiu.kiev.ua/course/view.php?id=3190>).

Під час вирішення тестових завдань слід уважно прочитати запитання та обрати тільки один варіант відповіді.

Після завершення вирішення тестових завдань здобувачам, під контролем представника професорсько-викладацького складу, слід розпочати перевірку тестових завдань. По завершенню перевірки відбувається спільне обговорення тестових завдань, по яким надані неправильні відповіді, з наведення аргументованих правильних відповідей.

Тема 5. Дослідження рукописних текстів з метою встановлення умов їх виконання (2 год).

Навчальні питання та завдання до практичного заняття – 2 годин

1. Теоретична частина (обговорення питань, що стосуються теми):

– діагностичні ознаки почерку; поняття та характеристика сбиваючих факторів;

– встановлення зовнішньої обстановки й умов виконання рукопису;

– встановлення внутрішнього стану виконавця;

2. Практична частина:

2.1. Ознайомитись із зразками висновків по даній тематиці.

2.2. Ознайомитись з особливостями оформлення результатів дослідження з метою встановлення умов виконання рукопису.

2.3. Виявити в наданих навчальних об'єктах (фотознімках) ознаки, які свідчать про виконання рукопису в незвичних умовах.

2.4. Визначити в наданих навчальних об'єктах (фотознімках) окремі ознаки, які дозволяють встановити виконавця рукопису.

2.5. Оформити результати у вигляді фрагменту опису діагностичних ознак почерку у вигляді фрагменту висновку експерта-почеркознавця.

2.6. Вирішення тестових завдань за темою.

2.7. Робота над помилками.

2.8. Підведення підсумків практичного заняття та відповіді на запитання.

Загальні методичні поради:

Опрацювання зазначених в змісті заняття питань передбачає ознайомлення з рекомендованою літературою, проведення аналізу експертної практики, що сприятиме успішному вивченню теми заняття. Здобувачу вищої освіти необхідно знати ознаки, які свідчать про виконання рукопису в незвичних умовах; ознаки, які дозволяють встановити виконавця рукопису, вміти виявити та описати зазначені ознаки на прикладі навчальних об'єктів.

Здобувачами виконуються контрольна робота.

Здобувачам вищої освіти в робочих зошитах (можливо у вигляді окремої роботи на аркушах А4) пропонується виконати наступні запропоновані завдання. Оформлення повинно містити розгорнуту обґрунтовану відповідь з обов'язковою розміткою ознак почерку.

На платформі Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл») Classroom розміщені допоміжні матеріали.

Виконана робота розміщується здобувачем на середовищі Classroom де науково-педагогічний працівник має можливість контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання вправ, застосовувати різні форми оцінювання.

Також здобувачі повинні дати відповіді на тестові завдання за темою.

Тести знаходяться – на платформі навчального середовища Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл»): дистанційні курси; навчальна дисципліна «Судова почеркознавча експертиза» (<https://dn.naiu.kiev.ua/course/view.php?id=3190>).

Під час вирішення тестових завдань слід уважно прочитати запитання та обрати тільки один варіант відповіді.

Після завершення вирішення тестових завдань здобувачам, під контролем представника професорсько-викладацького складу, слід розпочати перевірку тестових завдань. По завершенню перевірки відбувається спільне обговорення тестових завдань, по яким надані неправильні відповіді, з наведення аргументованих правильних відповідей.

Підведення науково-педагогічним працівником загального підсумку практичного заняття. Відповіді на питання надає науково-педагогічний працівник.

Тема 7. Криміналістичне дослідження рукописів, виконаних зміненним почерком (2 год).

Навчальні питання та завдання до практичного заняття – 2 годин

1. Теоретична частина (обговорення питань, що стосуються теми):

- 1.1. Фактори, що впливають на зміну почерку.
- 1.2. Види навмисного викривлення почерку.
- 1.3. Основні види зміни ознак почерку у межах скорописних форм букв.
- 1.4. Особливості дослідження текстів, виконаних навмисно зміненим почерком у межах скорописних форм букв.
- 1.5. Характеристика ідентифікаційних ознак почерку, який виконаний незвичною до письма рукою.
- 1.6. Оцінка результатів порівняльного дослідження та формулювання висновку при дослідженні почерку, який виконаний незвичною до письма рукою.
- 1.7. Особливості дослідження рукописних текстів, виконаних із наслідуванням друкованим шрифтам та стилізованими шрифтами.
- 1.8. Система ознак «друкованого» почерку.
2. Практична частина:
 - 2.1. Провести в запропонованому навчальному об'єкті почеркознавче дослідження (рукописний тест, виконаний незвичною до письма рукою та рукописний тест з наслідуванням «друкованому» шрифту) та оформити висновок експерта почеркознавця.
 - 2.2. Вирішення тестових завдань за темою.

Загальні методичні поради:

Готуючись до практичного заняття, здобувачі повинні ознайомитись із особливостями методиками дослідження дослідження рукописних текстів, виконаних із наслідуванням друкованим шрифтам та стилізованими шрифтами, дослідження текстів, виконаних навмисно зміненим почерком у межах скорописних форм букв, дослідження текстів, виконаних незвичною до письма рукою; засвоїти їх основні положення. Зважаючи на специфіку дослідження, слід звернути увагу, що загальні ознаки, необхідно шукати розбіжності в окремих ознаках. На запропонованих навчальних об'єктах навчитись виявляти ознаки та вміти їх пояснювати.

Здобувачами по темі виконається одне експертне дослідження, результати потрібно оформити у вигляді висновку експерта.

На платформі Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл») Classroom розміщені допоміжні матеріали, приклади експертних висновків та ілюстративного матеріалу.

Виконана робота розміщується здобувачем на середовищі Classroom де науково-педагогічний працівник має можливість контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання вправ, застосовувати різні форми оцінювання.

Також здобувачі повинні дати відповіді на тестові завдання за темою.

Тести знаходяться – на платформі навчального середовища Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл»): дистанційні курси; навчальна дисципліна «Судова почеркознавча експертиза» (<https://dn.naiou.kiev.ua/course/view.php?id=3190>).

Під час вирішення тестових завдань слід уважно прочитати запитання та обрати тільки один варіант відповіді.

Після завершення вирішення тестових завдань здобувачам, під контролем представника професорсько-викладацького складу, слід розпочати перевірку тестових завдань. По завершенню перевірки відбувається спільне обговорення тестових завдань, по яким надані неправильні відповіді, з наведення аргументованих правильних відповідей.

Тема 8. Теоретичні положення дослідження підписів. Вирішення питання про автентичність підпису (4 год).

Навчальні питання до семінарського заняття – 2 години

1. Ідентифікаційні ознаки підпису.
2. Етапи дослідження підписів. Випадки, яв яких перший етап дослідження підписів може не проводитись.
3. Вирішення питання про автентичність підпису. Завдання та зміст стадій дослідження.

Навчальні питання та завдання до практичного заняття – 2 годин

1. Теоретична частина (обговорення питань, що стосуються теми):
 - 1.1. Підготовча стадія дослідження.
 - 1.2. Стадія роздільного дослідження.
 - 1.3. Порядок виконання порівняльного дослідження.
 - 1.4. Оцінка результатів порівняльного дослідження. Встановлення походження ознак, що збігаються та розрізняються.
2. Практична частина:
 - 2.1. Провести за запропонованим навчальним об'єктом почеркознавче дослідження:
 - 2.1.1. Ознайомитись з матеріалом, наданим на дослідження.
 - 2.1.2. Оглянути досліджуваний документ та зразки підпису ймовірного виконавця.
 - 2.1.3. Описати об'єкт, який наданий на дослідження.
 - 2.1.4. Виявити в наданому навчальному об'єкті загальні та окремі ознаки підпису.
 - 2.1.5. Результати дослідження оформити в вигляді таблиці-розробки.
 - 2.1.6. Провести порівняльне дослідження загальних та окремих ознак підпису.
 - 2.1.7. Встановити та проаналізувати походження, ідентифікаційну значимість, стійкість виявлених ознак, що збігаються та розрізняються. Сформулювати і написати синтезуючі частини до висновку.
 - 2.2. Оформити висновок експерта почеркознавця при дослідженні автентичного підпису.
 - 2.3. Вирішення тестових завдань за темою.

Загальні методичні поради:

Здобувачам вищої освіти при підготовці до семінарського заняття необхідно засвоїти зміст теоретичних положень дослідження підпису, а саме сформулювати поняття підпису, знати його характерні риси, доцільно зупинитись на характерних ознаках підпису

Готуючись до другого та третього питань необхідно засвоїти положення методики дослідження підпису, а саме визначитись з етапами дослідження підписів; проаналізувати випадки, в яких перший етап дослідження підписів може не проводитись, при відповіді доцільно наводити приклади стосовно кожного випадку; сформулювати уявлення про завдання та зміст стадій дослідження підпису, звертаючи увагу на особливості кожної стадії.

Здобувачами по темі виконається одне експертне дослідження, результати потрібно оформити у вигляді висновку експерта.

На платформі Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл») Classroom розміщені допоміжні матеріали, приклади розробок загальних та окремих ознак підпису; експертних висновків та ілюстративного матеріалу.

Виконана робота розміщується здобувачем на середовищі Classroom де науково-педагогічний працівник має можливість контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання вправ, застосовувати різні форми оцінювання.

Також здобувачі повинні дати відповіді на тестові завдання за темою.

Тести знаходяться – на платформі навчального середовища Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл»): дистанційні курси; навчальна дисципліна «Судова почеркознавча експертиза» (<https://dn.naiu.kiev.ua/course/view.php?id=3190>).

Під час вирішення тестових завдань слід уважно прочитати запитання та обрати тільки один варіант відповіді.

Після завершення вирішення тестових завдань здобувачам, під контролем представника професорсько-викладацького складу, слід розпочати перевірку тестових завдань. По завершенню перевірки відбувається спільне обговорення тестових завдань, по яким надані неправильні відповіді, з наведення аргументованих правильних відповідей.

Тема 9. Дослідження неавтентичних підписів, виконаних із наслідуванням. Дослідження підписів, виконаних із навмисним викривленням ознак (автопідлог). Дослідження неавтентичних підписів, виконаних без наслідування підписам інших осіб (4 год).

Навчальні питання та завдання до практичного заняття – 4 годин

1. Теоретична частина (обговорення питань, що стосуються теми):

1. Фактори, що впливають на ступінь наближення до оригіналу підписів, що виконані з наслідуванням.

2. Способи наслідування підпису з наслідуванням.

3. Особливості дослідження неавтентичних підписів, виконаних із наслідуванням.

4. Способи викривлення власного підпису.

5. Особливості методики дослідження підписів, виконаних із навмисним викривленням ознак (автопідлог).

2. Практична частина:

2.1. Провести за запропонованим навчальним об'єктом почеркознавче дослідження підпису, виконаного із наслідування та дослідження підпису, виконаного із навмисним викривленням ознак (автопідлог).

2.2. Оформити висновок експерта почеркознавця при дослідженні підпису, виконаного із наслідування та дослідження підпису, виконаного із навмисним викривленням ознак (автопідлог).

2.3. Virішення тестових завдань за темою.

2.4. Робота над помилками.

Загальні методичні поради:

Для успішного виконання завдання, здобувачі вищої освіти повинні ознайомитись із загальними положеннями методик дослідження дослідження підпису, виконаного із наслідування та дослідження підпису, виконаного із навмисним викривленням ознак (автопідлог).

Здобувачами по темі виконається одне експертне дослідження, результати потрібно оформити у вигляді висновку експерта.

На платформі Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл») Classroom розміщені допоміжні матеріали, приклади розробок загальних та окремих ознак підпису; експертних висновків та ілюстративного матеріалу.

Виконана робота розміщується здобувачем на середовищі Classroom де науково-педагогічний працівник має можливість контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання вправ, застосовувати різні форми оцінювання.

Також здобувачі повинні дати відповіді на тестові завдання за темою.

Тести знаходяться – на платформі навчального середовища Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment, вимовляється «Мудл»): дистанційні курси; навчальна дисципліна «Судова почеркознавча експертиза» (<https://dn.naiu.kiev.ua/course/view.php?id=3190>).

Під час вирішення тестових завдань слід уважно прочитати запитання та обрати тільки один варіант відповіді.

Після завершення вирішення тестових завдань здобувачам, під контролем представника професорсько-викладацького складу, слід розпочати перевірку тестових завдань. По завершенню перевірки відбувається спільне обговорення тестових завдань, по яким надані неправильні відповіді, з наведення аргументованих правильних відповідей.

5. Завдання для самостійної роботи

Завдання для самостійної роботи до Тем 1. Теоретичні положення судового почеркознавства та судово-почеркознавчої експертизи.

Основні терміни теми: судове почеркознавство, судово-почеркознавча експертиза, почерк, письмово-рухова навичка, властивості почерку, індивідуальність, стійкість, варіаційність, вибіркова мінливість, завдання судово-почеркознавчої експертизи.

Завдання для самостійної роботи:

1. Визначте роль органів почуття та центральної нервової системи у здійсненні рухів.
2. Охарактеризуйте фізіологічні основи письма.
3. Проаналізуйте предмет судового почеркознавства та завдання судово-почеркознавчої експертизи.
4. Опишіть складові частини письмово-рухового апарату.
5. Окресліть фактори, що впливають на формування письмово-рухової навички
6. Визначте завдання судово-почеркознавчої експертизи та підстави їх систематизації.

Завдання для самостійної роботи до Тем 2. Ідентифікаційні ознаки почерку

Основні терміни теми: судове почеркознавство, судово-почеркознавча експертиза, почерк, ідентифікаційна ознака почерку, загальні ознаки, окремі ознаки, групи ознак почерку, загальні (окремі) ознаки, що відображають ступінь та характер сформованості письмово-рухової навички, загальні (окремі) ознаки, що відображають структурні характеристики траєкторії рухів, загальні (окремі) ознаки, що відображають просторову орієнтацію (відносно розташування) фрагментів рукопису і рухів, якими вони виконуються, ідентифікаційна значущість, стійкість ознак.

Завдання для самостійної роботи:

Схематично відобразити загальні та окремі ознаки почерку.

Завдання для самостійної роботи до Тем 3. Загальні положення методики дослідження почерку з метою встановлення виконавця рукопису.

Основні терміни теми: методика, стадії методики, попередня стадія дослідження, роздільне та порівняльне дослідження, розробка ознак почерку, оцінка результатів порівняльного дослідження і формулювання висновків, поняття оцінки, структура оціночної діяльності експерта-почеркознавця, предмет експертної оцінки в ідентифікаційних дослідженнях, принципи оцінки експертом ознак почерку, об'єктивні фактори, що впливають на оціночну діяльність, висновок експерта, оцінка висновку експерта, загальні і окремі ознаки, ідентифікаційне дослідження, значущість, стійкість ознак, вільний зразок почерку, умовно-вільний зразок почерку, експериментальний зразок

почерку, достатність, достовірність, ідентифікаційна значущість, стійкість ознак, синтез, версії експерта-почеркознавця.

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти опорний конспект питань, винесених на самостійне опрацювання:

1.1. Поняття оцінки, структура оціночної діяльності експерта-почеркознавця.

1.2. Предмет експертної оцінки в ідентифікаційних дослідженнях.

1.3. Принципи оцінки експертом ознак почерку.

1.4. Об'єктивні та суб'єктивні чинники, що впливають на оціночну діяльність.

Завдання для самостійної роботи до Тем 4. Дослідження цифрового письма. Особливості дослідження рукописів малого обсягу.

Основні терміни теми: цифрові записи, цифрове письмо, ідентифікація, класифікація, ознака, методика, транскрипція, експертний висновок, порівняльний матеріал, висновок експерта, загальні і окремі ознаки, ідентифікаційна значущість, стійкість ознак, фото таблиця, рукопис малого обсягу, короткий запис, порівняльний матеріал, стислий запис, взаємозалежні ознаки, системність структурних відносин, стійкість рухів.

Завдання для самостійної роботи:

1. Виписати у зошит визначення основних термінів та понять, щодо дослідження цифрового письма, дослідження рукописів малого обсягу..

2. Розробити структурно-логічну схему «Висновок експерта-почеркознавця. Вимоги до оформлення фото таблиці почеркознавця».

Завдання для самостійної роботи до Тем 5. Дослідження рукописних текстів з метою встановлення умов їх виконання

Основні терміни теми: неідентифікаційні дослідження, діагностика, почерк, класифікація, ознака, зовнішні умови, незвичні умови, внутрішній стан, обстановка виконання рукопису.

Завдання для самостійної роботи:

Скласти опорний конспект питань, які винесені на самостійне опрацювання:

Розкрити поняття діагностичних досліджень у судовому почеркознавстві; поняття незвичності письма.

Проаналізувати фактори, що впливають на порушення звичного процесу письма? Як називають. Їх суть.

Охарактеризувати групи, на які поділяються «збиваючі» фактори.

Визначте ознаки, які в першу чергу піддаються змінам при дії «збиваючих» факторів.

Виявіть ознаки, які залишаються стійкими.

Завдання для самостійної роботи до Тему 6. Дослідження схожих почерків та рукописних текстів, виконаних із розривом у часі

Основні терміни теми: почерк, схожість, ступінь схожості, ідентифікація, ознака, анатомія, фізіологія, методика навчання, вікові зміни, обсяг писемної практики, характер писемної практики, розрив у часі, сформований почерк, почерк осіб похилого віку, почерк, що формується.

Завдання для самостійної роботи:

Скласти опорний конспект питань, які винесені на самостійне опрацювання:

Наведіть поняття схожих почерків; ступені схожості; поняття динамічної стійкості почерку; поняття розриву у часі у почеркознавстві.

Визначте фактори, що впливають на формування схожих почерків.

Встановіть підстави, які слід виключити при вирішенні питання про схожість почерків.

Визначте причини, що викликають зміни у почерку.

Графічно визначте особливості підготовки порівняльного матеріалу.

Завдання для самостійної роботи до Тему 7. Криміналістичне дослідження рукописів, виконаних зміненним почерком.

Основні терміни теми: почерк, незвичні умови, змінений почерк, викривлення, види навмисної зміни, скорописний почерк, дзеркальність, друкований почерк, наслідування друкованому почерку, наслідування, стилізований шрифт, взаємозалежність ознак, будова букв, відсічка, чинники, що впливають на формування «друкованого» почерку, незвична до письма рука, почерк лівші, загальні і окремі ознаки, ідентифікаційна ознака почерку, атаксія, знижена координація, знижений ступінь виробленості, уповільнений темп.

Завдання для самостійної роботи:

Ознайомитись з рекомендованою літературою до теми, провести аналіз експертної практики щодо дослідження текстів, виконаних лівою рукою; рукописів, виконаних навмисно зміненним почерком у межах скорописних форм букв; рукописних текстів, виконаних із наслідуванням друкованим шрифтам; дослідження рукописів із наслідуванням почерку іншої особи.

Скласти опорний конспект та підготуватися до обговорення основних понять теми:

Визначити фактори, що впливають на зміну почерку; поняття незвичного ліворучного почерку; помітні ознаки, що характеризують незвичний ліворучний почерк.

Опишіть види навмисної зміни почерку скорописним способом.

Схематично відобразити особливості методики дослідження навмисно зміненого почерку скорописним способом; особливості методики дослідження незвичного ліворучного почерку;

Схематично відобразити особливості підготовки матеріалу для проведення експертизи навмисно зміненого почерку; особливості підготовки порівняльного матеріалу для дослідження незвичного ліворучного почерку

Навести характеристику загальних ознак незвичного ліворучного почерку та характеристика окремих ознак незвичного ліворучного почерку; характеристику загальних ознак «друкованого» почерку; характеристику окремих ознак «друкованого» почерку.

Визначити ознаки, які залишаються відносно стійкими при незвичному ліворучному почерку.

Розкрити особливості формування «друкованого» почерку та систему ознак «друкованого» почерку.

Зробити аналіз особливостей оцінки співпадаючих та розбіжних ознак при дослідженні текстів, виконаних з наслідуванням почерку іншої особи.

Завдання для самостійної роботи до Тем 8. Теоретичні положення дослідження підписів. Вирішення питання про автентичність підпису.

Основні терміни теми: підпис, автентичність, висновок, ознака підпису, ідентифікація, ідентифікаційні ознаки, транскрипція, монограма, елементи підпису, розчерк, побудова підпису, сформованість письмово-рухової навички, підпису, характеристика рухів за їх структурою, просторова орієнтація підписів і рухів, етапи дослідження підписів, загальні і окремі ознаки підпису, методика, стадії методики, попередня стадія дослідження, роздільне та порівняльне дослідження, оцінка результатів порівняльного дослідження і формулювання висновків, поняття оцінки, структура оціночної діяльності експерта-почеркознавця, ідентифікаційна значущість, стійкість ознак, синтез, версії експерта-почеркознавця.

Завдання для самостійної роботи:

1. Виписати у зошит визначення основних термінів та понять, щодо дослідження підпису, а саме: поняття підпису; періоди формування підпис; особливості першого етапу формування підпису: формування транскрипції, монограми, розчерку; особливості другого етапу формування підпису; особливості третього етапу формування підпису.

2. Розробити структурно-логічну схему «Класифікація підписів».

3. Накреслити схему загальних та окремих ознак підписів.

Завдання для самостійної роботи до Тем 9. Дослідження неавтентичних підписів, виконаних із наслідуванням. Дослідження підписів, виконаних із навмисним викривленням ознак (автопідлог). Дослідження неавтентичних підписів, виконаних без наслідування підписам інших осіб.

Основні терміни теми: підпис, наслідування, способи наслідування, автопідлог, компетентний автопідлог, види автопідлогу, способи викривлення власного підпису, методика, стадії методики, попередня стадія дослідження, роздільне та порівняльне дослідження, оцінка результатів порівняльного дослідження і формулювання висновків, поняття оцінки, структура оціночної

діяльності експерта-почеркознавця, ідентифікаційна значущість, стійкість ознак, синтез, версії експерта-почеркознавця.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розробити структурно-логічну схему «Діагностичні ознаки, що вказують на умови виконання підпису»

2. Скласти опорний конспект та підготуватися до обговорення основних понять теми:

2.1. Поняття наслідування підпису іншої особи; способи наслідування; способи викривлення власного підпису; ознаки, які найчастіше піддаються викривленню при навмисній зміні свого підпису; ознаки, як залишаються стійкими при навмисному викривленні свого підпису.

2.2. Вплив виду наслідування на ознаки підписів, виконаних з наслідуванням; вплив виду транскрипції і конструктивної складності підпису-зразка на можливість виконання його з наслідуванням; вплив ступеню виробленості почерку, яким виконаний підпис-зразок, на ознаки підписів, які виконані з наслідуванням; вплив ступеня виробленості почерку підроблювача на ознаки підписів, виконаних із наслідуванням.

2.3. Охарактеризувати ознаки, що характеризують кожен вид наслідування.

Завдання для самостійної роботи до Тем 10. Дослідження підписів, виконаних із розривом у часі. Дослідження підписів, виконаних від імені неграмотних та вигаданих осіб. Дослідження схожих підписів. Почеркознавче дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів.

Основні терміни теми: підпис, ознака підпису, ідентифікація, ідентифікаційні ознаки, схожість, ступінь схожості, ідентифікація, ознака, анатомія, фізіологія, методика навчання, вікові зміни, обсяг писемної практики, характер писемної практики, розрив у часі, методика, стадії методики, структура оціночної діяльності експерта-почеркознавця, ідентифікаційна значущість, стійкість ознак, синтез, версії експерта-почеркознавця, первинний підпис, вторинний підпис, технічні прийоми.

Завдання для самостійної роботи:

Скласти опорний конспект та підготуватися до обговорення основних понять теми:

Визначити фактори, що впливають на зміну ознак підпису; поняття схожих підписів та межі схожості підписів; види технічних прийомів, які використовуються при технічній підробці підписів.

Проаналізувати своєрідність виконання підписів від імені вигаданих та неграмотних осіб.

Охарактеризувати ознаки, які найчастіше збігаються у схожих підписах; ознаки, що стійко розрізняються у схожих підписах.

Схематично відобразити особливості підготовки матеріалів для дослідження підписів, які виконані із розривом у часі.

Завдання для самостійної роботи до Тему 11. Особливості методики проведення багатооб'єктних експертиз

Основні терміни теми: багатооб'єктна почеркознавча експертиза, методика дослідження, стадії методики, структура оціночної діяльності експерта-почеркознавця, ідентифікаційна значущість, стійкість ознак, синтез, версії експерта-почеркознавця.

Завдання для самостійної роботи:

Ознайомитися з можливостями експрес-методики проведення багатооб'єктної почеркознавчої експертизи (м. Суми) та конспекті дати загальну характеристику цієї методики.

Завдання для самостійної роботи до Тему 12. Експертні помилки в почеркознавчому дослідженні та шляхи їх подолання

Основні терміни теми: помилка, експертна помилка, причини експертних помилок, суб'єктивна причина, об'єктивна причина.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацювати додаткові питання до теми та відобразити у зошиті відповіді:

Причини помилок при дослідженні звичайного (незміненого) почерку.

Причини помилок при дослідженні схожих почерків.

Причини помилок при дослідженні зміненого почерку.

Причини помилок при дослідженні підписів.

Причини помилок при дослідженні коротких записів.

Ситуаційні завдання

Свобода Є.Ю. Практикум з судово-почеркознавчої експертизи: навчальний посібник. Київ: УкрДГРІ, 2018. 197 с

Орієнтовний перелік питань для тестового контролю

До завдань для самостійної роботи у формі тестового контролю здобувачі вищої освіти можуть отримати доступ на сайті НАВС у розділі дистанційні курси навчальна дисципліна «Судова почеркознавча експертиза» (<https://dn.naiu.kiev.ua/course/view.php?id=3190> за допомогою індивідуального логіну і паролю.

Орієнтовний перелік питань для тестового контролю

Яка характеристика найбільш важлива для ідентифікаційної ознаки при позитивному висновку?

Які з перерахованих задач вирішуються на підготовчій стадії дослідження?

Як діє експерт-почеркознавець, якщо одне з поставлених питань виходить за межі його компетенції?

Які зразки почерку для проведення ідентифікаційного?

Якою є найбільш суттєва вимога до зразків почерка?

Скільки разів повинна повторюватися у тексті ідентифікаційна ознака почерку для визначення її стійкості?

Що визначає суттєвість ідентифікаційної ознаки почерку?

Які етапи включає в себе роздільне дослідження почеркових об'єктів?

З якої ознаки слід вивчати загальні ознаки почерку?

З якої ознаки слід вивчати окремі ознаки почерку?

В яких випадках можна виключити особу з числа передбачуваних виконавців за ступенем виробленості?

У якій послідовності проводиться порівняння загальних і окремих ознак?

Назвіть стадії експертного дослідження.

Назвіть частини висновку експерта.

Зразки, надані для почеркознавчого дослідження бувають?

Основні вимоги до порівняльних зразків.

Види висновків при проведенні судово-почеркознавчої експертизи.

Підстави для категоричного позитивного висновку.

Підстави для надання категоричного негативного висновку.

Підстави для вірогідного позитивного висновку.

Підстави для вірогідного негативного висновку.

Достатність зразків визначається?

Якість зразків визначається?

Стадія детального (роздільного) дослідження складається з?

Класифікація ознак цифрових записів.

Що з перерахованого відноситься до викривлення почерку скорописним способом?

До незвичної зовнішньої обстановки письма, яка впливає на почерк, відносяться?

До внутрішнього стану виконавця, який впливає на почерк, відносяться?

Як називають обставини, що порушують процес письма?

Які збиваючі фактори відносяться до природних?

Яка ознака почерку в першу чергу реагує на дію збиваючих факторів?

Види навмисної зміни почерку.

Особливості методики дослідження зміненого почерку.

Що з перерахованого відноситься до викривлення почерку скорописним способом?

При дослідженні почерку, викривленого в межах скорописних форм букв, яким ознакам перш за все треба приділяти увагу?

Які почерки відносяться до незвичних ліворучних?

Яка з наведених ознак властива саме виконанню текстів незвичною до письма лівою рукою?

Яким є наступний етап дослідження після встановлення факту виконання рукопису незвичною до письма лівою рукою?

Що сприяє формуванню навички письма «друкованим» почерком?

Як поділяється друкований почерк в залежності від ступеню оволодіння навичкою?

Які умови отримання експериментальних зразків «друкованого» почерку?
 Якою є найбільш характерна ознака при наслідуванні «на око»?

При якому виді наслідування найбільше відображуються ознаки почерку підроблювача?

Яка специфіка формування підпису?

Які загальні ознаки характеризують будову підпису?

Які загальні ознаки відображають просторову орієнтацію підпису в цілому та рухів, якими він виконаний?

Коли може не проводитися перший етап дослідження підпису (вирішення питання щодо автентичності підпису)?

Які особливості проведення порівняльного дослідження підписів, виконаних із навмисним викривленням ознак (автопідлог)?

Які окремі ознаки залишаються стійкими при уповільненому темпі виконання підписів із навмисним викривленням ознак (автопідлог)?

Яка частина підпису при навмисній його зміні (автопідлог) залишається найбільш стійкою?

Які фактори з часом викликають природні зміни у підписах?

На підставі яких навичок письма виконується підпис від імені вигаданої особи?

Які фактори впливають на утворення схожих підписів?

Якщо при дослідженні підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів, виявлений первинний підпис, який порядок проведення дослідження?

Що є предметом класифікаційної судово-почеркознавчої експертизи?

Що допомагає виділити більшу кількість ідентифікаційних ознак при дослідженні рукописів малого обсягу?

Що відноситься до об'єктів судово-почеркознавчої експертизи?

Якою є найбільш характерна ознака при наслідуванні «з попереднім тренуванням»?

Закономірності, які є найбільш важливими і суттєвими для вивчення почерку.

Ланка руки, яка при письмі забезпечує загальне переміщення вздовж рядка.

Внутрішні фактори, що впливають на формування письмово-рухової навички.

Завдання, які відносяться до аналітико-синтетичної стадії формування почерку.

Індивідуальність почерку.

Стереотипність почерку.

Визначення «рукописний текст».

Основні завдання, що вирішує судово-почеркознавча експертиза:

До ідентифікаційних завдань входить вирішення наступних питань?

До діагностичних завдань входить вирішення питань?

До класифікаційних завдань входить вирішення питань?

Визначення «почерк».

Предмет судово-почеркознавчої експертизи.

Об'єкт судово-почеркознавчої експертизи.

Темп, який характеризує високий ступінь виробленості почерку.

Ознака яка свідчить про зниження координації рухів.

Що відноється до окремих ознак почерку?

Окрема ознака почерку, що відображає ступінь і характер сформованості письмово-рухової навички.

Характеристика окремої ознаки почерку «відносна протяжність рухів при виконанні букв та їх елементів».

Окрема ознак, що відображає структурні характеристики рухів.

Окрема ознака, що відображає просторову орієнтацію рухів.

Систематизація загальних ознак почерку (за групами).

Загальні ознаки, що відображають ступінь і характер сформованості письмово-рухової навички.

Загальні ознаки, що відображають структурні характеристики рухів.

Загальних ознаки, що відображають просторову орієнтацію рухів.

Ознаки, що характеризують прискорений темп почерку.

Ознаки, що характеризують уповільнений темп почерку.

Характеристика «середній за розміром почерк».

Характеристика « великий за розміром почерк».

Ознаки високовиробленого почерку.

Визначення «темп письма».

Визначення «координація рухів».

Визначення «виробленість почерку».

Характеристика «розгін великий».

Визначення «ступінь зв'язаності рухів».

Характеристика «вид з'єднання «злитий».

Які зразки почерку для проведення ідентифікаційного дослідження експерт повинен мати у своєму розпорядженні?

Вимоги до зразків почерка.

З якої ознаки слід вивчати загальні ознаки почерку?

З якої ознаки слід вивчати окремі ознаки почерку?

Частини висновку експерта.

Види зразків почерку.

Визначення «загальні ознаки почерку».

Достатність зразків почерку.

Якість зразків почерку.

Класифікація ознак цифрових записів.

Характеристика «розмір цифр».

Незвичайна зовнішня обстановка письма, яка впливає на почерк.

Внутрішній стан виконавця, який впливає на почерк.

Обставини (фактори), що порушують процес письма.

Природні збиваючі фактори.

Яка ознака почерку в першу чергу реагує на дію збиваючих факторів?
 Визначення «звичний темп виконання».
 Предмет класифікаційної судово-почеркознавчої експертизи.
 Визначення «будова за ступенем складності».
 Об'єкти судово-почеркознавчої експертизи.
 Характеристика ознак зниження координації рухів 1-ї групи.
 Визначення «малий за розміром почерк».
 Показники виробленості почерку.
 Визначення «розстановка».
 Визначення «розгін середній».
 Яка специфіка формування підпису?
 Які фактори впливають на формування підпису?
 Конкретна зв'язність підпису.
 Автентичний підпис це.
 Транскрипція це.
 Розчерк це
 Монограма це

6. Індивідуальні завдання

Тема 1. Теоретичні положення судового почеркознавства та судово-почеркознавчої експертизи.

Підготувати есе за запропонованими темами:

Роль природних та технічних наук у розробці судового почеркознавства
 Сучасний стан та можливості судово-почеркознавчої експертизи

Тема 2. Ідентифікаційні ознаки почерку

Підготувати есе за запропонованими темами:

Формування та розвиток поняття ознаки почерку та системи ознак почерку.

Можливості удосконалення системи ознак почерку на сучасному етапі розвитку судово-почеркознавчої експертизи в Україні.

Тема 3. Загальні положення методики дослідження почерку з метою встановлення виконавця рукопису.

Виконати завдання:

Оформити висновок експерта почеркознавця при дослідженні почерку з метою встановлення виконавця рукопису (позитивний висновок).

Оформити висновок експерта почеркознавця при дослідженні почерку з метою встановлення виконавця рукопису (негативний висновок).

Підготувати есе за запропонованими темами:

Поняття судово-почеркознавчої методики. Стадії судово-почеркознавчого дослідження.

Структура оціночної діяльності експерта-почеркознавця.

Версії експерта-почеркознавця.

Види висновків експерта-почеркознавця та їх обґрунтування.

Методичні питання підготовки порівняльного матеріалу при призначенні судово-почеркознавчої експертизи.

Особливості експерименту в судово-почеркознавчій ідентифікації.

Тема 4. Дослідження цифрового письма. Особливості дослідження рукописів малого обсягу.

Виконати завдання:

1. Оформити висновок експерта почеркознавця при дослідженні цифрового письма.

Тема 5. Дослідження рукописних текстів з метою встановлення умов їх виконання

Виконати завдання:

Окресліть особливості методики вирішення діагностичних завдань в залежності від компонентного складу.

Тема 6. Дослідження схожих почерків та рукописних текстів, виконаних із розривом у часі

Виконати завдання:

Окресліть особливості методики дослідження схожих почерків.

Окресліть особливості методики дослідження рукописів, виконаних з розривом у часі, осіб на ранній стадії формування почерку.

Окресліть особливості методики дослідження рукописів, виконаних з розривом у часі, особами, які мають сформовану навичку письма.

Окресліть особливості методики дослідження рукописів, виконаних з розривом у часі, особами похилого і старечого віку.

Тема 7. Криміналістичне дослідження рукописів, виконаних зміненим почерком.

Виконати завдання:

Оформити висновок експерта почеркознавця з почеркознавчого дослідження (рукописний тест, виконаний незвичною до письма рукою та рукописний тест з наслідуванням «друкованому» шрифту).

Тема 8. Теоретичні положення дослідження підписів. Вирішення питання про автентичність підпису.

Виконати завдання:

Оформити висновок експерта почеркознавця при дослідженні автентичного підпису.

Тема 9. Дослідження неавтентичних підписів, виконаних із наслідуванням. Дослідження підписів, виконаних із навмисним викривленням ознак

(автопідлог). Дослідження неавтентичних підписів, виконаних без наслідування підписам інших осіб.

Виконати завдання:

Оформити висновок експерта почеркознавця при дослідженні підпису, виконаного із наслідування та дослідження підпису, виконаного із навмисним викривленням ознак (автопідлог).

Окреслити особливості методики дослідження підписів, виконаних із наслідуванням підпису іншої особи; особливості методики дослідження підписів, виконаних із навмисним викривленням ознак (авто підлог).

Тема 10. Дослідження підписів, виконаних із розривом у часі. Дослідження підписів, виконаних від імені неграмотних та вигаданих осіб. Дослідження схожих підписів. Почеркознавче дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів.

Виконати завдання:

Окреслити особливості методики дослідження підписів, виконаних із розривом у часі в залежності від ступеню сформованості навички письма; особливості методики дослідження схожих підписів, особливості методики дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів: технічне дослідження; почеркознавче дослідження.

Тема 11. Особливості методики проведення багатооб'єктних експертиз

Підготувати есе за запропонованими темами:

Класифікація багатооб'єктних експертиз.

Підготовка матеріалів та призначення почеркознавчої експертизи по справах з великою кількістю об'єктів дослідження.

Методика виконання багатооб'єктної почеркознавчої експертизи.

Оформлення багатооб'єктної судово-почеркознавчої експертизи.

Підстави віднесення експертиз до багатооб'єктних.

Тема 12. Експертні помилки в почеркознавчому дослідженні та шляхи їх подолання

Підготувати есе за запропонованими темами:

Причини та шляхи попередження помилок при проведенні судово-почеркознавчої експертизи.

7. Методи навчання

Стиль навчання активний з використанням інтерактивних технологій.

В основі викладання знаходиться студентоцентроване, проблемно-орієнтоване навчання, скероване на особистісний саморозвиток здобувачів вищої освіти, для безперервного продовження освіти протягом усього життя.

Методи навчання: бінарні, частково-пошукові; словесні методи (лекція, розповідь-пояснення), наочні (ілюстрація, демонстрація), практичні (вправи), репродуктивні, проблемно-пошукові, інтерактивні; інформаційні й евристичні,

метод ситуацій, складання коментованої схеми навчального питання, метод термінологічного вправлення, робота за індивідуальними завданнями.

Методи навчання

• Словесні

Розповідь-пояснення використовується під час навчання здобувачів протягом лекції. За метою виділяються такі види розповіді: розповідь-вступ, розповідь-повість, розповідь-висновок. Ефективність зазначеного методу залежить головним чином від уміння викладача розповідати, доступності інформації, від поєднання його з іншими методами навчання.

Бесіда – це діалог між викладачем та здобувачем вищої освіти, який дає можливість за допомогою цілеспрямованих і вміло сформульованих питань спрямувати здобувачів на активізацію отриманих знань. Саме за допомогою їх викладач активізує діяльність здобувачів, ставлячи їм запитання для роздумів, розв'язання проблемної ситуації.

Лекція слугує для пояснення теми; її типовими ознаками, є тривалість запису плану та рекомендованої літератури, введення та характеристика нових понять, розкриття та деталізація матеріалу, завершальні висновки викладача, відповіді на запитання.

• Наочні методи

Ілюстрація – допоміжний метод при словесному методі, її значення полягає в яскравішому викладенні та демонстрації власної думки.

Демонстрація характеризується рухомістю засобу демонстрування, наприклад, демонстрація навчальних фільмів.

• Практичні методи: виконання практичних вправ. Ці методи не несуть нової навчально-пізнавальної інформації, а слугують лише для закріплення, формування практичних умінь при застосуванні раніше набутих знань.

• Навчальна робота під керівництвом викладача – самостійна робота. До неї належать написання рефератів, самостійні письмові роботи, контрольні роботи, написання тестів, виконання розрахунково-графічних робіт (навчальні експертизи).

8. Форми та методи контролю, критерії оцінювання результатів навчання

Форми контролю – залік, усне та письмове опитування. Контроль самостійної та індивідуальної роботи здійснюється шляхом перевірки виконаних завдань, передбачених даною програмою.

Методи контролю.

Методи поточного контролю:

- усне опитування (бліц-опитування, фронтальне опитування);
- робота за індивідуальними завданнями;
- тестування;
- підготовка есе;
- поняттєвий диктант;
- захист проектів (презентацій);

- поняттєве вправляння;
- розрахунково-графічні роботи (навчальні експертизи);
- групові завдання, що передбачають розв'язання або підготовку проблемних ситуацій.

При поточному контролі оцінюються усні виступи, наукові доповіді, презентації, вирішення практичних завдань і тестів, моделювання ситуацій, творчі, проектні й реферативні роботи, розрахунково-графічні роботи (навчальні експертизи).

Методи підсумкового контролю: усна відповідь або тестування.

Поточний контроль здійснюється шляхом оцінювання усних відповідей щодо проблем для обговорення, передбачених планом практичних занять, а також шляхом: проведення експрес-опитувань, тестування, поняттєве вправляння, підготовки доповідей і рефератів, розрахунково-графічні роботи (навчальні експертизи). Форми поточного контролю з кожної теми визначає викладач. При оцінюванні враховується глибина теоретичних знань здобувачів і вміння застосовувати їх на практиці.

Практичні заняття проводяться двома науково-педагогічними працівниками, оскільки, з врахуванням специфіки відпрацювання практичних завдань з використанням можливостей спеціалізованих навчальних аудиторій з інсценованою слідовою картиною кримінальних правопорушень (експертна ситуація з відповідним навчальним об'єктом), навчальна група завчасно поділяється на дві підгрупи.

Методи підсумкового контролю: усна відповідь або тестування.

Підсумковий контроль проводиться у формі заліку після закінчення вивчення навчальної дисципліни. Структура білета передбачає одне теоретичне питання та ситуаційне завдання.

При підсумковому контролі застосовується 100-бальна шкала оцінювання, а також національна система (відмінно, добре, задовільно, незадовільно) та система ECTS (A, B, C, D, E, FX, F)

Критерії оцінювання результатів навчання

Основними критеріями, що характеризують рівень компетентності здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного та підсумкового контролів, є такі:

- виконання всіх видів навчальної роботи, що передбачені робочою програмою навчальної дисципліни;
- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих нормативних та доктринальних джерелах;
- вміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку;
- характер відповідей на поставлені питання (чіткість, лаконічність, логічність, послідовність тощо);
- вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних ситуаційних завдань;

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	відмінно	A	відмінне виконання
85-89	добре	B	вище від середнього рівня
75-84		C	загалом хороша робота
66-74		D	непогано
60-65	задовільно	E	виконання відповідає мінімальним критеріям
35-59		Fx	необхідне перескладання
1-34	незадовільно	F	необхідне повторне вивчення курсу

9. Інструменти, обладнання, програмне забезпечення, використання яких передбачає дисципліна

Інформаційне забезпечення освітнього процесу передбачає можливість здобувачів вищої освіти використовувати бібліотечні ресурси, поточну періодику зі спеціальності, електронні каталоги, архіви (депозитарій) та електронну бібліотеку), модуль дистанційного навчання на платформах Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment).

Інструменти. Використання інструментів, що входять до переліку криміналістичної техніки обирається викладачем, виходячи з теми навчальної дисципліни.

Обладнання. Для закріплення теоретичних знань та відпрацювання практичних навичок здобувачами вищої освіти за темами навчальної дисципліни необхідно використовувати навчально-тренувальні полігони та спеціалізовані навчальні аудиторії.

Програмне забезпечення.

Під час проведення занять в очному (offline) режимі використовуються наступні засоби програмного забезпечення:

інтерактивні, мультимедійні проектори, комп'ютери, планшети, інтерактивна дошка, спеціальні освітлювальні засоби, цифровий мікроскоп, збільшувальні лупи з підсвіткою та іншими технічними приладами, таблиці окремих ознак почерку, правила українського правопису, натурні навчальні об'єкти.

Під час проведення занять в змішаному (blended) режимі використовуються наступні засоби програмного забезпечення:

- доступ до дистанційних навчальних курсів дисциплін на офіційному вебпорталі НАВС через мережу Інтернет (на платформах Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), Google – Classroom, Google Meet).

Під час проведення занять без очної складової в дистанційному режимі (on-line) за вибором викладача використовується:

- програмне забезпечення через мережу Інтернет.

На платформах Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), Google Classroom розміщені допоміжні матеріали.

Виконана робота розміщується здобувачем на середовищі Google Classroom, де науково-педагогічний працівник має можливість контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання вправ, застосовувати різні форми оцінювання.

10. Перелік питань/завдань для підсумкового контролю з навчальної дисципліни

Теоретична частина:

Предмет судового почеркознавства і судово-почеркознавчої експертизи.

Завдання судово-почеркознавчої експертизи.

Поняття письма та почерку.

Властивості почерку.

Анатомічна характеристика письмово-рухового апарату.

Етапи формування письмово-рухової навички.

Вимоги до порівняльного матеріалу при дослідженні підписів.

Фактори, що впливають на формування письмово-рухової навички.

Фізіологічні основи письма.

Історія розвитку судового почеркознавства та сучасний стан судово-почеркознавчої експертизи

Використання положень суспільних та природничих наук у розвитку судового почеркознавства.

Стадії формування письмово-рухової навички.

Поняття індивідуальності почерку.

Сутність та причини стійкості почерку.

Поняття та природа варіаційності почерку.

Поняття та сутність вибіркової мінливості.

Почерк як об'єкт ідентифікації.

Поняття ідентифікаційної ознаки почерку.

Поняття та характеристика загальних ознак почерку.

Профілактична діяльність експерта-почеркознавця.

Причини помилкових висновків експертів-почеркознавців.

Характеристика окремих ознак почерку, що відображають ступінь і характер сформованості письмово-рухової навички.

Характеристика окремих ознак почерку, що структурні характеристики рухів.

Поняття та характеристика окремих ознак почерку.

Характеристика окремих ознак почерку, що відображають просторову орієнтацію рухів.

Характеристика загальних ознак почерку, що відображають ступінь та

характер сформованості письмово-рухової навички.

Характеристика загальних ознак почерку, що відображають структурні характеристики рухів.

Характеристика загальних ознак почерку, що відображають просторову орієнтацію фрагментів рукописів і рухів, якими вони виконані.

Види зразків почерку.

Загальні вимоги до порівняльного матеріалу, що направляються на судово-почеркознавчу експертизу.

Цифрові записи як почерковий матеріал. Обумовленість поділу ознак цифрового письма.

Ознаки, що свідчать про виконання рукопису в незвичних умовах.

Особливості підготовки порівняльних матеріалів для дослідження підписів, що виконані з розривом у часі.

Особливості цифрових записів як різновиду письма в цілому.

Підготовка порівняльного матеріалу на експертизу цифрового письма.

Підготовка порівняльного матеріалу на експертизу почерку незвичної до письма (лівої) руки.

Повідомлення про неможливість вирішення питання по суті.

Вимоги до порівняльного матеріалу при дослідженні підписів.

Характеристика ознак цифрового письма.

Діагностичні ознаки в судово-почеркознавчій експертизі та основи їх систематизації.

Характеристика ознак почерку, що свідчать про виконання рукопису в незвичайних зовнішніх умовах.

Ознаки почерку, що свідчать про виконання рукопису при незвичайному стані виконавця.

Ознаки, що свідчать про виконання рукопису в незвичному темпі (при-скореному, уповільненому).

Використання слідчим та судом фактів, що встановлені діагностичною почеркознавчою експертизою.

Основні правила підготовки документів при призначенні судово-почеркознавчої експертизи.

Висновок експерта-почеркознавця як об'єкт оцінки суб'єктом доказування.

Поняття висновку експерта-почеркознавця та його структура.

Поняття незвичності письма, незвичний стан.

Фактори що впливають на порушення звичного процесу письма: поняття та види.

Сутність природних збиваючих факторів.

Сутність штучних збиваючих факторів.

Виконання рукопису у незвичній позі.

Виконання рукопису на незвичайному матеріалі письма.

Виконання рукопису незвичним пишучим приладом.

Виконання рукопису під впливом м'язової втоми.

Виконання рукопису в умовах низької температури.

Виконання рукопису у незвичайному психофізіологічному стані.

Виконання рукопису у стані алкогольного (наркотичного) сп'яніння.

Установка на старанне, уповільнене письмо.

Цифрові записи як почерковий матеріал. Особливості цифрового письма.

Класифікація ознак цифрового письма.

Поняття підпису та його характерні риси.

Періоди формування підпису.

Характеристика ідентифікаційних ознак підпису.

Попередня (підготовча) стадія дослідження почерку з метою ідентифікації виконавця.

Характеристика стадії роздільного дослідження почерку з метою встановлення виконавця.

Характеристика стадії порівняльного дослідження почерку з метою встановлення виконавця.

Характеристика стадії оцінки та формування висновків при дослідженні почерку з метою встановлення виконавця.

Методика дослідження рукописних текстів з метою встановлення умов виконання.

Ознаки, що характеризують навмисно змінений почерк.

Методика дослідження рукописних текстів, виконаних навмисно зміненим почерком скорописним способом.

Фактори, що впливають на утворення схожих почерків та особливості методики дослідження схожих почерків.

Способи наслідування почерку іншої особи та особливості методики дослідження текстів, виконаних з наслідуванням.

Особливості методики дослідження текстів, виконаних з розривом у часі.

Особливості методики дослідження цифрових текстів.

Фактори, що впливають на формування почерку при письмі з наслідуванням друкованим та стилізованим шрифтам.

Умови, що ускладнюють ідентифікацію виконавця тексту, виконаного з наслідуванням друкованому та стилізованому шрифтам.

Особливості методики дослідження текстів, виконаних з наслідуванням друкованому та стилізованому шрифтам.

Характеристика ідентифікуючих ознак «друкованого» почерку.

Ознаки почерку при наявності навиків письма лівою рукою.

Ознаки, що характеризують почерк незвично пишучої (лівої) руки.

Особливості методики дослідження текстів, виконаних незвичною до письма (лівою) рукою.

Види текстів, що містять малий обсяг графічної інформації.

Особливості методики дослідження записів малого обсягу.

Особливості проведення багатооб'єктних експертиз.

Підготовча стадія дослідження при вирішенні питання про автентичність підпису.

Стадія роздільного дослідження при вирішенні питання про автентичність підпису.

Порівняльне дослідження при вирішенні питання про автентичність підпису.

Оцінка результатів порівняльного дослідження при вирішенні питання про автентичність підпису.

Встановлення неавтентичності підписів, що виконані з наслідуванням.

Дослідження автентичних підписів, що виконані з навмисним викривленням ознак (автопідлог).

Встановлення виконавця неавтентичного підпису, що виконаний без наслідування.

Встановлення виконавця підписів, що виконані від імені вигаданих та неграмотних осіб.

Фактори, що викликають зміни в підписах.

Особливості методики дослідження схожих підписів у осіб з однаковими прізвищами.

Умови, що впливають на утворення схожих підписів.

Почеркознавче дослідження підписів, що виконані зі застосуванням технічних засобів.

Способи виконання підписів з наслідуванням.

Встановлення виконавця підписів, що виконані з наслідуванням.

Ознаки викривлення почерку виконавця при дослідження підписів, виконаних від імені вигаданих та неграмотних осіб.

Встановлення факту виконання однією особою декількох підписів від імені вигаданих осіб.

Умови, при яких відсутній 1-й етап дослідження підпису.

Встановлення автентичності підписів, що виконані від імені осіб похилого та старечого віку.

Перелік ситуаційних завдань для підсумкового контролю:

1 Визначте ознаки почерку, що свідчать про стадію формування почерку. Сформуйте окремий висновок експерта стосовно встановленого факту.

2. Визначте вид транскрипції в запропонованих підписах.

3. Для встановлення виконавця цифрових записів у документах, вилучених із бухгалтерії фірми «Альянс», експерту-почеркознавцю направлені наступні зразки: а) зошит підозрюваного Носова Н.Г. з буквеними записами обсягом 26 сторінок; б) експериментальні зразки почерку (буквені записи) підозрюваного Носова Н.Г. Експерту необхідно вирішити питання про те, чи виконані цифрові записи Носовим Н.Г. Яка помилка допущена при підготовці порівняльного матеріалу для призначення судово-почеркознавчої експертизи?

4. На експертизу поступив документ з підписом від імені існуючої особи Петрова І.І. На вирішення експертизи поставлено питання: Чи виконаний підпис від імені Петрова І.І. Тесленко І.М.? Ваші дії?

5. Визначте транскрипцію запропонованих підписів:

- А) підпис від імені Коваленко Валентина Івановича
- Б) підпис від імені Василенко Марини Євгенівни
- В) підпис від імені Воронцова Івана Петровича
- Г) підпис від імені Нарименко Ірини Петрівни
- Д) підпис від імені Портной Олени Іванівни

6. В запропонованому фрагменті рукописного запису охарактеризуйте ознаки, які відображають просторову орієнтацію

7. В запропонованих фрагментах рукописних текстів визначте координату рухів

8. В запропонованих фрагментах рукописних текстів визначте переважаючий напрямок рухів.

9. На експертизу поступив документ з рукописним текстом, виконаний у 1987 році. Досліджуваний рукописний текст, виконаний високовиробленими, координованими рухами. Наданий порівняльний матеріал відноситься до 2005-2006 років. Чи можливо провести порівняльне дослідження рукописного з таким розривом у часі виконання досліджуваного документа і зразків?

10. В запропонованих фрагментах рукописних текстів визначте ступінь виробленості почерків.

11. Якщо дослідженням встановлено, що підпис виконаний за допомогою технічних прийомів, але первинний підпис виявити не вдалося. Як експерт повинен проводити дослідження?

12. В запропонованому фрагменті визначте ознаки транскрипції, розміщення, ознаки почерку цифрових записів.

13. При вирішенні питання щодо виконавця рукописного тексту в якості підозрюваних було троє осіб зі схожими почерками. Яким повинен бути порядок дослідження в цьому випадку?

14. При дослідженні рукописного тексту експерт звернув увагу на те, що додаткові штрихи букв «т», «п». «й» виконуються рухами зліва направо; заключні елементи букв надмірно подовжуються, або їх напрямок змінюється на протилежний; коми виконуються рухами зліва направо; надрядково-покривні елементи у буквах «Г», «Б», «П» виконуються рухами направо донизу; декілька букв виконуються частково дзеркально. Яку версію слід перевірити експерту?

15. експерт при негативному висновку сформулював синтезуючу частину таким чином:

- ознаки, що розрізняються, істотні, і в сукупності достатні для висновку про те, що рукописні записи, що починаються словами «Добрий день!..» та закінчуються словами «... Жду відповіді.», виконані не Вішневським;

- виявлені ознаки, що розрізняються стійкі, істотні, в своїй сукупності неповторні і достатні для висновку про те, що рукописний запис «Данільчук Н.Л. в графі «Керівник підприємства» в довіреності серії АМН № 504 753 від 23.11.08 р. виконано не Данільчуком Н. Л., а іншою особою.

- проведені розходження стійкі і у своїй сукупності достатні для негативного висновку, про те, що підпис від імені Кушніренко Л.О. в графі

«Приватний нотаріус» на картці зі зразками підписів та відбітком печатки ТОВ «Легата» від 4 червня 2003 року, виконаний не Кушніренко Д.О., а іншою особою.

В чому помилка експерта при формулюванні синтезуючих частин висновку?

16. Досліджується рукописний текст, виконаний навмисно зміненим почерком у межах скорописних форм букв.

Визначить, в якій частині тексту відбивається більша кількість ознак, яка свідчить про навмисну зміну почерку, а в якій – щодо почерку виконавця.

В запропонованих фрагментах рукописних записів встановити види навмісної зміни почерку у межах скорописних форм букв.

17. На дослідження поступило декілька підписів від імені вигаданих осіб і поставлено питання: Чи не виконані ці підписи однією особою? Проведить експертне дослідження по запропонованому фрагменту документа.

Визначить, від чого залежить можливість вирішення цього питання?

18. Ви працюєте головним експертом сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів дослідження Київського НДЕКЦ МВС України.

У постанові про призначення судово-почеркознавчої експертизи слідчим було поставлено питання:

Чи виконані цифрові записи Мельником І.А., або іншою особою?

Завдання: вкажіть послідовність проведення дослідження; визначте ознаки транскрипції, розміщення, ознаки почерку у цифрових записах, що надані на дослідження та зразку почерку Нестеренко К.І; наведіть перелік інформаційних джерел, які будуть використовуватися під час проведення судової почеркознавчої експертизи; дайте ймовірну оцінку щодо можливих отриманих результатів.

19. Ви працюєте головним експертом сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів дослідження Київського НДЕКЦ МВС України.

У постанові про призначення судово-почеркознавчої експертизи слідчим поставлено питання:

Чи виконані рукописні записи Шурою О.С., або іншою особою? завдання: які завдання вирішуються експертом на попередній стадії почеркознавчого дослідження; сформулюйте синтезуючу частину при ймовірно негативному висновку; наведіть перелік інформаційних джерел, які будуть використовуватися під час проведення судової почеркознавчої експертизи.

20. Яка послідовність дій експерта в стадії роздільного дослідження текстів, виконаних з наслідуванням почерку іншої особи?

21. Визначте в запропонованому фрагменті діагностичний комплекс ознак, що свідчить про факт переміни пишучої руки.

Визначить етапи дослідження рукописних текстів, виконаних незвичною до письма (лівою) рукою.

22. При дослідженні рукописного тексту експертом висунута версія щодо його виконання з навмисною зміною ступеня виробленості почерку. Провести експертне дослідження по запропонованим фрагментам

Які ознаки при такій зміні почерку залишаються стійкими і можуть бути використані при встановленні виконавця?

23. Експерт при позитивному висновку сформулював синтезуючу частину таким чином:

- вставлені збіги ознак стійкі, суттєві та є достатніми для категоричного позитивного висновку про те, що підписи в графах «Мірошніченко О.Г. договорів застави за №№ 011/398/11 – 11/422, 011/398/11-11/439, які укладені відповідно, 28.12.2007, 23.02.2005 виконані Мирошніченком Олегом Григоровичем;

- встановлені збіжні ознаки суттєві, в сукупності своїй індивідуалізують почерк певної особи, а тому достатні для позитивного висновку про те, що підпис в графі «Оцінювач» навпроти прізвища «П. Попович» у висновку про прийняття робіт виконано Ніхненком Володиміром Олексійовичем;

- виявлені збіги окремих ознак стійкі, суттєві і утворюють індивідуальну сукупність, достатню для позитивного висновку про те, що рукописний текст, яким була заповнена заява від 30.02.09 року виконаний Олійником С.Ю.

В чому помилка експерта при формулюванні синтезуючих частин висновку?

24. Експерт дійшов висновку, що підпис від імені Петренко виконаний самим Петренко з навмисним викривленням ознак підпису. Які особливості проведення такого порівняльного дослідження ?

25. На вирішення експертизи поставлено питання щодо встановлення автентичності підпису від імені особи похилого віку, яка не має письмової практики і підпис виконаний середньовиробленими рухами. При наявності зразків з яким розривом у часі можливо проведення такого дослідження?

26. Ви працюєте головним експертом сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів дослідження Київського НДЕКЦ МВС України.

У постанові про призначення судово-почеркознавчої експертизи слідчим поставлено питання: чи виконані рукописні записи у доповіді Крижною А.Є. або іншою особою?

Завдання: які завдання вирішуються експертом на попередній стадії почеркознавчого дослідження; вкажіть послідовність проведення дослідження; сформулюйте синтезуючу частину при ймовірно негативному висновку; встановіть загальні ознаки почерку та 5 суттєвих окремих ознак почерку.

27. Ви працюєте головним експертом сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів дослідження Київського НДЕКЦ МВС України.

На вирішення експертизи поставлені питання: чи виконано підпис від імені Борис Анастасії Іванівни самою Борис Анастасією Іванівною, чи іншою особою?

Завдання: опишіть всі стадії експертного дослідження за наданими матеріалами; встановіть загальні ознаки підпису та 5 суттєвих окремих ознак підпису; сформулюйте ймовірну оцінку щодо можливих отриманих результатів (синтезуючу частину); вкажіть особливості оформлення ілюстративного матеріалу (фототаблиці) до висновку експерта-почеркознавця.

28. Ви працюєте головним експертом сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів дослідження Київського НДЕКЦ МВС України.

На вирішення експертизи поставлені питання: чи виконано підпис від імені Тесленко Анастасії Іванівни самою Тесленко Анастасією Іванівною, чи іншою особою?

Завдання: опишіть всі стадії експертного дослідження за наданими матеріалами; встановіть загальні ознаки підпису та 5 суттєвих окремих ознак підпису; сформулюйте ймовірну оцінку щодо можливих отриманих результатів (синтезуючу частину); вкажіть особливості оформлення ілюстративного матеріалу (фототаблиці) до висновку експерта-почеркознавця.

29. Ви працюєте головним експертом сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів дослідження Київського НДЕКЦ МВС України.

В постанові про призначення судово-почеркознавчої експертизи поставлено питання: чи виконані рукописні та цифрові записи у сертифікації № 424 від 5.08.96 р. Нестеренко К.І. чи іншою особою?

Завдання: вкажіть послідовність проведення дослідження; визначте ознаки транскрипції, розміщення, ознаки почерку у цифрових записах, що надані на дослідження та зразку почерку Нестеренко К.І.; наведіть перелік інформаційних джерел, які будуть використовуватися під час проведення судової почеркознавчої експертизи; дайте ймовірну оцінку щодо можливих отриманих результатів.

30. Ви працюєте головним експертом сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів дослідження Київського НДЕКЦ МВС України.

В постанові про призначення експертизи на вирішення поставлені наступні питання: «Ференцем Петром Юрійовичем чи іншою особою виконаний підпис від його імені в Договорі оренди землі від 01.03.; Акті приймання-передачі орендованої земельної ділянки від 01.03.08; Розрахунку розміру орендної плати за земельні ділянки державної або комунальної власності, грошова оцінка яких проведена, на 01.03.08; Акті про погодження меж земельної ділянки від 01.03.08?»

Завдання: які завдання вирішуються експертом на попередній стадії почеркознавчого дослідження підпису з метою встановлення його автентичності; вкажіть послідовність проведення дослідження; сформулюйте синтезуючу частину при встановленні чи виконанні підписи однією особою в наданих на дослідження документах; встановіть загальні ознаки підпису.

11. Рекомендована література

Основна

Воробей О.В., Меленевська З. С. Криміналістичне дослідження підписів: підруч. Київ: Університет вид-во «Пульсар», 2006. 84 с.

Меленевська З. С., Свобода Є.Ю., Шаботенко А.І. Судово-почеркознавча експертиза: Навч.-метод. посіб. / За заг. ред. І. П. Красюка. Київ: Укр. центр духовн. культури, 2007. 280 с.

Меленевська З. С., Шаботенко А.І., Шведова О.В. Зразки висновків експерта з вирішення почеркознавчих задач: методичний посібник. Київ: КНТ, 2008. 96 с.

Меленевська З.С., Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов Судове почеркознавство: навчальний посібник. Київ: КНУВС, 2010. 120 с.

Меленевська З.С., Свобода Є.Ю., Садченко О.О., Шведова О.В. Теорія та практика судового почеркознавства: навчально-методичний посібник. Київ: видавництво УкрДГРІ, 2011. 192 с.

Меленевська З.С., Свобода Є.Ю. Альбом загальних та окремих ознак підпису: навчально-методичний посібник. Київ: видавництво УкрДГРІ, 2012. 82 с.

Методика судово-почеркознавчої експертизи (загальна частина) /ДНДЕКЦ МВС України; уклад. К.М. Ковальов, З.С. Меленевська, Н.Г. Шпакович. К, 2008. 34с.

Методика ідентифікаційного дослідження рукописних текстів виконаних незмінним почерком/ДНДЕКЦ МВС України; уклад. К.М. Ковальов, З.С. Меленевська, Н.Г. Шпакович. К, 2009. 87с.

Меленевська З.С., Шпакович Н.Г. Оціночна діяльність експерта-почеркознавця: навчально-методичний посібник. К.:ДНДЕКЦ МВС України, 2015. 107с.

Методика дослідження цифрового письма /[Укл. Меленевська З.С., Шпакович Н.Г., Макогін Т.М., Мельник Д.В.]. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2013. 25 с.

Додаткова

Про судову експертизу : Закон України зі змінами та доповненнями, внесеними законами України від 23.04.2003 р. № 662-IV (ред. від 1.січ. 2019 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз: Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 (ред. від 22.02.2019 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

Актуальні питання призначення та проведення експертиз в Україні : навч. посіб. [Г. П. Власова, О. М. Калачова, В. В. Кощинець, Я. А. Соколова, Г. В. Щербакова]. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2014. 322 с

Абрамова В.М., Садченко О. О., Свобода Є. Ю. Альбом схем із судово-почеркознавчої експертизи: навч. посібник. Київ: Паливода, 2003. 120 с.

Абрамова В.М. , Свобода Є.Ю. Помилки в судово-експертній діяльності: сутність, умови виникнення та види. *Криміналістика и судебные экспертизы*. Київ: Министерство юстиции Украины, 2015. № 60. С. 72-80.

Бондарь М.Є. Використання спеціальних знань експерта-почеркознавця при дослідженні копій документів. *Актуальні питання судово-експертного забезпечення кримінальних проваджень*: збірник матеріалів круглого столу. Київ: ННПФЕКП НАВС, 2013. С. 45–47.

Бондар М.Є. , Ковальчук З.О., Сукманова Т.О. Судово – почеркознавча експертиза: становлення, можливості, перспективи розвитку. *Судова експертиза*. 2014. №1. С. 19–29.

Бондарь М.Є. Особливості прояву почеркових ознак у підписах, виконаних шляхом автопідлогу. *Криміналістика и судебные экспертизы*. Київ: Министерство юстиции Украины, 2015. № 60. С. 266-275.

Бондар М.Є., Сукманова Т.О. Реалізація права на експертну ініціативу при дослідженні документів у деяких експертних ситуаціях. *Криміналістика и судебные экспертизы*. Київ: Министерство юстиции Украины, 2014. № 59. С. 204-212.

Встановлення характеру збиваючих факторів при дослідженні підписів, що виконані з порушенням координації рухів: Методичні рекомендації / Бондар М.Є., Головченко Л.М., Лисенкова В.В. та інші. Київ, 2001. 36 с.

Галаган В.І., Козак О.В. Процесуальний порядок і тактика отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні України: моногр. 2-ге вид., переробл. та допов. Краматорськ: ТОВ «Каштан», 2015. 224 с.

Головченко Л.М., Лозовий А.І., Сімакова-Єфремян Е.Б. Основи судової експертизи: навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта. Харків: Право. 2016. 928 с.

Дідушок Н. Я. Із практики дослідження рукописних записів, виконаних у незвичних умовах письма URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Trpsek_2013_13_39.pdf

Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.]; за заг.ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Філія вид-ва «Право». 2020. 752 с.

Криміналістична техніка: Навч. Посіб / [За ред. А. В. Кофанова. Київ : КИЙ, 2006. 456 с.

Класифікація судових експертиз : монографія / Е. Б. Сімакова-Єфремян, В. Л. Федоренко, Л. В. Свиридова та ін.; за заг. ред. Е. Б. Сімакової-Єфремян ; М-во юстиції України ; Нац. наук. центр «Ін-т суд. експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2021. 568 с

Прохоров-Лукін Г.В. Теоретичні та методичні основи судово-експертної ситуації: методичний посібник. Київ: Вид-во ТОВ «КОНСОЛЬ». 130 с.

Свобода Є.Ю. Судове почеркознавство: мультимедійний посібник Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2016. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/sudove_pocherkoznavstvo/index.html

Свобода Є.Ю. Тлумачний словник основних термінів з судового

почеркознавства. Київ.: КкрДГРІ, 2013 40 с

Свобода Є.Ю. Судове почеркознавство: питання та відповіді: навчальний посібник. Київ: УкрДГРІ, 2014. 197 с

Свобода Є.Ю. Практикум з судово-почеркознавчої експертизи: навчальний посібник. Київ: УкрДГРІ, 2018. 197 с

Свобода Є.Ю., Абрамова В.М., Зарубей В.В. Узагальнення сучасних можливостей та визначення напрямів подальшого удосконалення судово-почеркознавчої експертизи. *KELM: NAUKA. EDUCATION. LAW. MANAGEMENT.* Lodz :Fundacija «OswiataiNauka Bez Granic PRO FUTURO», 2015. с. 374-383.

Свобода Є.Ю., Абрамова В.М. Недоліки, що зумовлюють виникнення помилок при проведенні судово-почеркознавчих експертиз. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* Харків : НУВС, 2015. № 2 (69). С. 131-137.

Свобода Є.Ю. Загальні теоретичні та практичні аспекти почеркознавчої експертизи в сучасній експертології. *Теорія та практика судової експертизи: збірник матеріалів круглого столу.* Київ: Навчально-науковий інститут № 2 Національної академії внутрішніх справ, 2016. С. 275–278.

Свобода Є.Ю., Білоус І.В. Особливості отримання зразків для проведення судово-почеркознавчої експертизи: методичні рекомендації. Київ: НАВС, 2016. 72 с.

Свобода Є.Ю., Антонюк П.Є. Сучасний стан наукової розробленості питань судового почеркознавства в Україні (XX-XXI століття). *Криміналістика и судебная экспертиза*, 2017. Вып. 62. С. 490–497.

Свобода Є.Ю. Узагальнення теоретичних питань та напрямів подальшого удосконалення судово-почеркознавчої експертизи як форми застосування спеціальних знань. *Вісник Академії адвокатури України.* 2017. Том 14. Число 1(37). ISSN 2310-9769 (print) ISSN 2312-6493 (online) С. 247-254.

Свобода Є. Ю., Антонюк П. Є., Михальчук Т. В. Генеза наукових досліджень судового почеркознавства в Україні (XX–XXI століття). *Право і суспільство.* Вип. 1. 2021. С. 258-264.

Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ : Вид-во Ліра-К, 2019. 424 с.

Сукманова Т.О. Особливості методики дослідження почеркових об'єктів, нанесених нетрадиційними пишучими приладами та (або) на нетрадиційному матеріалі письма. *Актуальні питання техніко-криміналістичного забезпечення кримінальних проваджень: збірник матеріалів круглого столу.* Київ: ННПФЕКП НАВС , 2013. С. 332–334.

Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навчальний посібник /Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 432 с.

Участь спеціаліста в огляді місця події: практичний посібник / кол. авторів; за заг ред. О.Г. Рувіна, Б.Б. Теплицького, С.С. Чернявського. Харків: Фоліо, 2018. 127 с.

Удосконалена система загальних та окремих ознак почерку: методичний

посібник / [Бондар М., Сукманова Т., Куріпко К., Меленевська З. та ін.]. Київ : Міністерство юстиції України, 2004. 93 с.

Щербаковський М. Г. Призначення та провадження судових експертиз: навчальний посібник. Х.: Фактор, 2011. 400 с.

Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.

Юсупов В. В. Криміналістика в Україні у XX-XXI століттях: монографія. – Київ: ФОП Маслаков, 2018. 556 с.

Інформаційні ресурси

Офіційний сайт Президента України URL: <http://www.president.gov.ua/>

Офіційний сайт Кабінету Міністрів України URL: <http://www.kmu.gov.ua>

Офіційний сайт Міністерства Юстиції України URL: <http://www.minjust.gov.ua/>

Міністерство внутрішніх справ України URL: (<http://www.mvs.gov.ua>).

Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр України URL: (<http://www.dndekc.mvs.gov.ua>).

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз URL: (<http://www.kniise.com.ua>).

Сервіс пошуку книг Googl URL: <http://books.com>

Національна бібліотека України ім. Вернадського URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Каталог юридичних ресурсів URL: <http://www.ageyev.org/libweb/>

Державна науково-технічна бібліотека України URL: (<http://www.gntb.gov.ua>).

Національна парламентська бібліотека України URL: <http://www.nplu.kiev.ua/>

<http://elar.naiaiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/3925>

<http://elar.naiaiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/9062>

<http://elar.naiaiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/9086>

<http://elar.naiaiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2302>

<http://elar.naiaiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/9611>

<http://elar.naiaiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/1851>

<http://elar.naiaiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/3674>

<http://elar.naiaiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/9612>

<http://elar.naiaiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/2306>

<http://elar.naiaiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/16052>

Розробник:

професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз

ННІ № 2 НАВС

кандидат юридичних наук, доцент

Євгенія СВОБОДА